

Міністерство освіти і науки України

**Національний університет
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

Кафедра літературознавства

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь - бакалавр

на тему: «*Особливості новелістики Хорхе Луїса Борхеса*»

Виконала: студентка 4-го року навчання

Спеціальності: 035.01 Філологія

(українська мова та література)

Михайленко Тетяна Юріївна

Керівник: Горідько Ю. Л., кандидат

педагогічних наук, доцент

_____ Рецензент (прізвище та ініціали, наук.
ступ., вчене звання)

Кваліфікаційна робота захищена «_____» з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

_____ 2020 р.

«_____»

Київ – 2020

План

Вступ.....	3
Розділ 1. Філософська проблематика.....	6
1.1. Ідея часу в контексті заперечення його абсолютності.....	7
1.2. Проблема універсального, позачасового стану творчого томління людського духу.....	11
1.3. Ідея Бога. Значимість релігійно-філософських шукань і борін в історії людей.....	14
1.4. Проблема марності людського існування.....	16
Розділ 2. Новела – метафора.....	19
2.1. Метафоричність збірки «Алеф».....	20
2.2. Метафора безкінечної книги Борхеса («Книга піску»).....	23
2.3. Універсальні метафори у збірці «Вигадані історії».....	25
Розділ 3. Постмодерністські тенденції в текстах Борхеса.....	31
3.1. Авторське змішування різних жанрів.....	34
3.2. Використання цитат, алюзій, палімпсесту у новелах.....	36
3.3. Пошук власного реципієнта.....	38
Висновки.....	42
Список літератури.....	45

Вступ

Актуальність теми

Кожен письменник відрізняється своїм власним особливим стилем письма. Деякі влучно наслідують чужі стильові властивості і норми, доповнюють або частково використовують сюжети інших творців. Це веде за собою появу інтертекстуальних творів. Хорхе Луїс Борхес дійсно різниться своєю неповторною унікальністю. Його новели можуть легко бути повноцінними розгорнутими метафорами. Оскільки вони у Борхеса виконують не тільки естетичну роль, а здебільшого слугують переходу зі світу реального у світ метафізичний, фантастичний, містичний. Для митця не важливо звідки він взяв ідеї, сюжетні ходи, мотиви (зі своєї голови чи у іншого автора), бо як писав Паскаль: «Хай ніхто не каже, що я не сказав нічого нового; розміщення матеріалу у мене нове». Отже, для Борхеса було важливо як книги розмовляють між собою (за У. Еко).

Митець використовує літератури різних епох та має безліч своїх наслідувачів. Він славився енциклопедичними знаннями, широкою обізнаністю з художніми текстами різних країн світу, знав багато світових мов, був відомим як перекладач Кафки, Джойса, Едгара По, Фолкнера, Вірджинії Вулф, Жене тощо.

Найбільшої популярності тексти Борхеса знайшли в 60-х роках 20 століття. Сьогодні маємо чимало українських перекладів найвідоміших його збірок. Серед українських перекладачів Борхеса - Ю. Покальчук, С. Борщевський, С. Чубай та В. Шовкун. Найкращий англійський переклад відомий в Україні здійснив Ендрю Харлі, відтворивши збірку «Алеф».

Підґрунтям для теоретичної частини дипломної роботи стали праці: Кримського С. Б. «Про софійність, правду, смисли людського буття», Барта Р. «Від твору до тексту», Астаф'єва О. «Інтертекстуальність як літературна стратегія», Біловус Л. «Теорія інтертекстуальності: становлення понять,

тлумачення термінів, систематика», Мілорада Павича «Роман як держава», Умберто Еко «Про літературу», Рассела Б. «Людське пізнання, його сфера і межі». В роботі також використовувалися праці сучасних українських дослідників творчості Борхеса – Галини Дзись «Інтертекстуальність малої прози Х. Л. Борхеса», І. Наваренко «Творчість Хорхе Луїса Борхеса в контексті культури мови» та Олесі Петрусь «Художнє втілення ідей Хорхе Луїса Борхеса в творчості Пітера Акройда».

Мета і завдання дослідження

Метою роботи є дослідження особливостей новелістики Хорхе Луїса Борхеса.

Для досягнення даної мети були виконані такі *завдання*:

1. Розкрито ідею часу в контексті заперечення його абсолютності.
2. Показано проблему універсального, позачасового стану творчого томління людського духу.
3. Описано ідею Бога та значимість релігійно-філософських шукань, а також борінь в історії людства.
4. Розкрито проблему марності людського існування.
5. Розібрано метафоричність збірки «Алеф».
6. Знайдено метафору безкінечної книги Борхеса.
7. Описано універсальні метафори у збірці «Вигадані історії».
8. Досліджено авторське змішування різних жанрів.
9. Показано використання цитат, алюзій, палімпсесту у новелах.
10. Розкрито пошук власного реципієнта.

Предметом дослідження є інтелектуальність, метафоричність та постмодерністські тенденції у творах письменника.

Об'єктами дослідження є збірки «Алеф», «Книга піску», «Вигадані історії» та «Сім вечорів».

Методи дослідження. В основі моєї дипломної роботи лежить аналіз новелістики видатного письменника Хорхе Луїса Борхеса. Було використано стильовий аналіз, оскільки тут розкриваються домінанти індивідуального стилю аргентинського письменника.

Розділ 1. Філософська проблематика

Філософські проблеми, які розкривав Борхес, «стосуються не просто природних чи штучно виготовлених (артефакти) об'єктів, а передусім ставлення до них людини. Не світ сам по собі, а світ як оселя людського життя є відправною точкою філософської свідомості» [60]. Усі поняття і проблеми перетинаються в точці, де поєднуються реальне й ідеальне, суще й належне, а також наявне й бажане.

«Філософська проблематика – форма організації і впорядкування історично змінного філософського знання і знання взагалі» [60]. Її живлять зазвичай критичний дух допитливості, внутрішня тривога людини, яка стурбована своїми поганими знаннями про світ, природу та все, що її оточує. Це створює занепокоєння героїв, їхні сумніви, незадоволення, потяг до подолання супротиву та надію на кращі зміни в найближчому майбутньому.

Творчість Борхеса дуже тісно пов'язана з цією темою, що є рефлексією людського буття, котре сповнене суперечностей, ускладнень та таємниць. Автор намагається пізнати світ, який невтомно плине, і знайти його сутнісні значення. Для початку він створює умови для героя таким чином, щоб усвідомити внутрішні його проблеми та труднощі. «Проблема виявляє себе як фіксація суперечності або невідповідності традиційних ідей, принципів, теорій новим явищам, фактам і подіям. У зв'язку з цим вона виявляється як нездатність попередніх уявлень і теорій пояснити нові реалії» [60]. Ще раніше цю проблематику досліджували у своїх працях: Арістотель, Р. Декарт, Г.-В. Лейбніц, а також І. Кант. Для них це було певне «знання про незнання» [60]. Вони виокремлювали два основні філософські джерела:

1. Здатність людини дивуватися;

2. Безперервне збагачення інтелекту знанням тих речей, які постають перед розумом людини.

Об'єднувало усіх цих авторів те, що вони намагалися зосередити свою творчість на наскрізних проблемах, які виникають протягом твору, а також питаннях розуму, що адресовані навколишньому світові. Основним серед них є проблема сутності людини. Письменники, а найбільше серед них Борхес, з'ясовували добра чи зла за своєю природою особа. «Філософська проблематика є своєрідним фіксатором, реєстром і класифікатором різноманітних складних філософських питань. Це означає, що філософія є формою духовної діяльності, мета якої полягає у формуванні, осмисленні і вирішенні корінних світоглядних питань. Вона переймається універсальними, загальними проблемами світоглядного значення, які мають всеосяжний характер» [60].

Борхес відтворив своєю творчістю проблеми, які належать до категорії вічних. Адже «...зміст філософських проблем обумовлюється не лише глибиною знання про властивості досліджуваного об'єкта – природи, людини, свідомості, матерії, держави, економіки, права, політики, демократії, менеджменту тощо. Вирішальне значення для розуміння проблеми, осмислення способів її розв'язання мають ставлення до неї людини, особливості пізнавальної ситуації, обставини (науково-теоретичні, суспільні, культурні), у яких відбуваються постановка, формулювання і розв'язання проблеми» [60].

1.1. Ідея часу в контексті заперечення його абсолютності.

Хорхе Луїс Борхес сильно відчував проблему часу. Його думкою було те, що кожна жива душа прагне пізнати, що це таке. І саме завдяки цьому у житті відбувається усе досить послідовно. Письменник стверджує: *«Якщо час – це образ вічності, то майбутнє повинно бути рухом душі до того, що повинно відбутись. Час зачіпає людину більше, ніж інші метафізичні проблеми – бо*

вони є абстрактними. Тому проблема часу безпосередньо стосується кожного» [14, 546].

Як на мене, у Борхеса можна виділити три основні ознаки, котрі спостерігаються протягом усієї його творчості:

1. Його новелістика є інтелектуальною;
2. Тексти переповнені метафоричністю;
3. Відчутний вплив інтертекстуальності.

«Книга піску» - новела Борхеса, у якій спостерігається різний конкретний час, де герой не може повернутися назад з кожним новим розділом. Його переповнює бажання віднайти минулий епізод, проте життя плинне і безповоротне, тому рух відбувається лише вперед.

«Друга смерть» зі збірки «Алеф» 1949 року має чітко простежену ідею гри з часом та реальністю. Персонаж – це людина, котра усе своє життя прагнула випробувати своє боягузтво через якісь вчинки. Врешті-решт їй доля подарувала такий шанс. Як на мене, герой сам прикликав до себе з часом таку ситуацію, адже усі наші думки, насправді, матеріалізуються.

Досить цікавим прикладом розуміння часу та життя спостерігаємо і в інших роботах Борхеса, таких як: «Безсмертний» та «Пошуки Аверроеса».

«Ми легко сприймаємо дійсність, можливо тому, що інтуїтивно відчуваємо: ніщо реально не існує» («Безсмертний») [пер. М. Т.; 62, 1].

«Час, що розоряє палаци, збагачує вірші» («Пошуки Аверроеса») [пер.-М. Т.; 62, 1].

«Історія вічності» Борхеса змальовує для читача окремий вид питань щодо часу. Тут відбувається розкриття двох основних проблем, які зазначив у своїй праці О. В. Горбатенко:

1. «Час створює метафізичну незрозумілість – час передує вічності;
2. Незрозумілим лишається напрямок часу: куди він рухається (вектор часу може вказувати рух з минулого у майбутнє, але й може бути навпаки)?

Отже, складність часу полягає у тому, що особистий (індивідуальний) час підводиться під час всезагальний (математичний). Так, Борхеса не влаштовує позиція елеатів (представників давньогрецької філософської школи – прим. М. Т.), які намагаються спростувати такий рух» [65, 55].

Цікавим є також те, що Борхес в «Історії вічності» вступає в дискусію з Берtrandом Расселом. Перший стверджує, що вічність є простою, але разом з тим досить цікавою. А другий «відстоює реальність та банальність безконечних чисел, які задаються поняттям «кінця» безконечного процесу числення. Таким чином, числа не є вічністю?» [65, 55].

Твори цього видатного латиноамериканського письменника об'єднують ідеєю пізнання людини, її розуму, душі, фантазії та волі. Його дуже хвилює проблема духовних традицій кожного. Саме тому автор створює події, котрі розкривають здатність героя мислити та необхідність швидкої дії. Борхес впевнений що усе це існує неподільно. «Я гадаю, - говорить Борхес, - що люди взагалі помиляються, коли вважають, що лише повсякденне представляє реальність, а все інше ірреальне. У широкому розумінні пристрасті, ідеї, припущення настільки ж реальні, як факти повсякдення, і більш того – створюють факти повсякдення. Я упевнений, що усі філософи світу впливають на повсякденне життя» [60]. Письменник був переконаний що лише повне оволодіння багатствами світової літератури допоможе проявитися усій аргентинській сутності. Не дивлячись на те, що Борхес унікально йшов своїми творами по життю, проте, він стрімко рухався до мети як і його «колеги».

«Якщо позиція щодо простору і часу є більш менш зрозумілою, то опозиція «вічність – час – вічність» не полишає Борхеса. Цікавою є інтерпретація вічності як християнської цінності» [65, 56].

Український філософ, академік Сергій Борисович Кримський у своєму інтерв'ю «Простір та час як модуси життя» зазначає: «...Час ми можемо виміряти лише вічністю» [29, 118].

«Борхес слушно вказує, що людський час не дорівнює божественному» [65, 56]. Також митець упевнений, що найважливішим є вічність у якій відображається час. Тут він постає послідовним, адже, при виході з вічності, час прагне знову повернутися назад. Так виникає ідея майбутнього у Борхеса, де він показує наше прагнення повернення на початок.

«...Борхес вказує, що якою б бідною не була історія, її відрізки визначаються таким чином, що можуть пророкувати майбутнє, а, отже, увічнити подію в історії будь-якої нації... Для Борхеса час, можливо, поставав як вічний сон, тому вічність та її безкінечність лишається всього лиш сприймати як ілюзію. Борхес говорить, що при такій одноманітності життя воно не може бути безсмертним, але в цьому безсмерті немає впевненості, тому відчуття часу досить легко піддати сумніву, а саме поняття часу набагато важче уявити ідеєю лінійності» [65, 56]. Таким чином, на мою думку, письменник намагається зобразити взаємодію вічності усередині часу. І вказує на її невловимість. Зазвичай, це допомагає зрозуміти те, що її не можливо дослідити.

«Час зачіпає людину більше, ніж інші метафізичні проблеми – бо вони є абстрактними. Тому проблема часу безпосередньо стосується кожного» [65, 58].

1.2. Проблема універсального, позачасового стану творчого томління людського духу

Велика кількість дослідників аналізували творчість латиноамериканського митця – Борхеса. Так, наприклад, Х. Вальдів'єсо у статті «Борхес як воля і уява», котра є передмовою до збірки новел «Алеф», вказував: «Без сумніву, Борхес – складний письменник, його оповідання виявляють довершеність словесної техніки, вони рясніють витонченими цитатами і фактичними відомостями, які стосуються філософії, апріористичної концепції світобудови, вони вимагають уважного читання і, більше того, терпіння, оскільки блискуча, відшліфована проза насичена зоровими образами і культурними ремінісценціями» [18, 7]. Митець своєю творчістю створював певні умови розуміння його тексту, де була помітна можливість реципієнта, а особливо його інтелекту, створювати вигадки та фантазувати. У цьому Борхес вбачав основне джерело натхнення для будь-якої людини. Він настільки уміло подавав вимисел як коментар до твору, що легко можна було вважати це простим переказом чужих книг. Однак, усі запозичення та приховані цитати автор, як не дивно, «позичав» у самого себе.

Відчутна проблемність його філософського розуму, який має здатність виявляти суперечності людського буття, таємниці природи та психіки. Процес пізнання незнаного є основною з характеристик творчості Борхеса. Його герої перебувають у стані пошуку удосконалення. Вони не можуть жити без руху і прагнення. Людина намагається пізнати саму себе протягом усього сюжету тексту.

У новелі «Алеф» бачимо як герой шукає істину і прагне до неї. Увесь час людина повинна обов'язково щось творити. Це намагається передати Борхес у своїх творах.

«Вигадані історії» - процес прагнення пізнання без важливості результату. Особа не може пізнати світ повністю, але й не може сидіти без діла і нічого не

робити. Для письменника немає значення хто виконав дію і як, головне що існує сам процес.

Відомо, що «слово є для Борхеса і основним об'єктом пізнання, і найважливішим його засобом, кодом, який повинен вести до «таємниць» пізнання» [56, 1].

«Людина мало-помалу приймає обличчя своєї долі, зливається воєдино зі своїми обставинами» («Письмена Бога») [пер.-М. Т.; 62, 1].

Борхес уміло приховував у своїх творах інтерес до філософії та культури Латинської Америки. Його досить сильно цікавили певні питання, пов'язані з країною, зокрема:

- * Самобутність даної цивілізованої та культурної спільноти;
- * Місце і роль, яку вона займає в світі.

Таким чином, своїми текстами, він об'єднував мислителів минулого та теперішнього цього континенту. «Розуміння феномена Латинської Америки неможливе без цілісного підходу, який передбачає вивчення даного культурного явища не тільки як результат метисації* народів, а й впливу світової, зокрема європейської, культури» [пер.-М. Т.; 56, 1].

**Метисація (від лат. mixticius букв. змішання; також місгенація або міксгенація від міксус і генус, букв. «змішані гени, змішаний родовід») – фізичне змішання (статеві контакти з подальшою появою генетично змішаного потомства) різних популяцій людей, що належать як до близьких, так і до різних, особливо віддалених один від одного етносів і рас.*

«...Світ – це творчість волі, де мистецтво завжди буде втіленою волею. Дивовижним є те, що Борхес не намагається відкидати ідеалістську позицію про ілюзорний характер світу. Тому Розум, який діє в нас, і який ми не розрізняємо у собі, пише Борхес, породжує розуміння картини світу лише як щось нечітке. Якщо цей світ уявляється стійким та протяжним у просторі та часі, але в той же час, вулиці та будинки цього світу будуть вказувати на «вічні шпарини нерозсудливості» - такий світ постане як хибне уявлення» [65, 57].

Усі свої сюжети митець намагається втілити у сьогодення (коли б воно не було), а не проживати історії минулого. Його думка завжди прагне розгадати загадку сприйняття мови як головної людської таємниці.

У свою збірку «Алеф» Борхес уміло втілює драматичне попередження щодо того, як небезпечно випустити з уваги реальний світ. Цікавою є навіть сама назва, котра є дійсним позначенням першої літери єврейського алфавіту. У ній неначе сходиться весь існуючий час та Всесвіт.

Автор усвідомлює, що «носити» у собі увесь «світ» є страшною загрозою суб'єктивного ідеалізму для будь-якої людини. Занурення повністю у власну ідею відриває від реальності і призводить до трагічних наслідків. Найчастіше до стану божевілля.

Жінка, що помирає на початку твору, та її внутрішні «чари» є метафорою, котра показує реципієнту живу, мінливу, незбагнену реальність. Не зважаючи на те, що вона часом може бути дуже жорстока по відношенню до нас, проте завжди є привабливою та цікавою. «Незрозуміла чарівність цієї жінки є метафорою живої, мінливої, незбагненої реальності, такої ж багатоликої, часом жорстокої, але захоплюючої, як Беатріс Вітербо» [21, 1].

У своїх новелах «Алеф» та «Заїр» оповідач передчуває страшну загрозу суб'єктивного ідеалізму. «Зосередитися на своїй ідеї, на своєму суб'єктивному

баченні світу, бути впевненим, що ти носиш в собі всесвіт, - значить в найлегшому і комічному варіанті стати графоманом, як Карлос Архентіно, а в серйозному і патологічному випадку – впасти в безумство» [21, 1].

1.3. Ідея Бога. Значимість релігійно-філософських шукань і борін в історії людей

«Релігійні проблеми Борхес вирішує з естетичної точки зору. Для його релігійно-конфесійних поглядів характерний синкретизм, який виступає як особливий спосіб світосприйняття, заснований на ідеї об'єднання різнорідних типів релігійної свідомості. Через цілісний підхід до світових релігій Борхес являє людству особливості національних культур» [пер.-М. Т.; 56, 1].

Чітко можна простежити, як Борхес знову і знову повертався до вічних філософських тем, котрі позичав з історії релігії, раціональної науки, а також східної містики.

Устами своїх персонажів письменник намагався розкрити та обговорити питання стосовно походження кожної людини. Якщо ж все-таки припустити, що ми створені кимось, то треба в'яснити ким саме. «Думка про те, що вона (людина – прим. М. Т.) – створіння Бога – тільки відсуває поставлені питання в глибину пошуку смислу всього існуючого» [66, 9]. Проте Борхес розкриває данне питання з двох протилежних сторін і тому ми маємо судження: «Якщо мислити від супротивного і не сприймати ідею творіння світу Богом, заперечувати теологічну складову світобудови, то остання нагадуватиме хаотичну множинність феноменів, довільно існуючих і не пов'язаних один з одним» [66, 9].

Звичайно, можна виділити і віднайти прихований варіант відповіді письменника у його текстах. Аналізуючи новели, читач зтикається з тим, що для Борхеса усі навколо (речі, предмети, істоти) виконують важливі та для кожного

особливі функції. Таким чином ми розуміємо, що кожен є необхідним у цьому світі і це питання «вирішував» ніхто інший, як Бог.

Досить відома новела Борхеса «Богослови» зі збірки «Алеф» 1947 року змальовує нам захоплюючий фінал, у якому єретик та інквізитор випадково виявляються для Бога однією людиною. Тобто письменник показує божественне для героїв. *«Фінал цієї історії можна переказати лише метафорами, бо він відбувається в царстві небесному, де часу не існує. Можливо, варто було б сказати, що Авреліан розмовляв з Богом і що Бог так мало цікавиться релігійними суперечками, що прийняв його за Іоанна Паннонського. Однак, це містило б натяк на можливість плутанини в божественному розумі. Вірніше буде сказати по-іншому в раю Авреліан дізнався, що для незбагненого божества він і Іоанн Паннонський (ортодокс і єретик, хто ненавидить і ненависний, обвинувач і жертва) були однією і тією ж особистістю»* («Богослови») [пер.-М. Т.; 62, 1].

«Універсалізм його (Борхеса – прим. М. Т.) мислення проявився практично у всіх філософсько-культурологічних ідеях: від застосування багатозначних символів-образів, вирішення питання про статус Латинської Америки до характерного для його релігійно-конфесійних поглядів синкретизму» [пер.-М. Т.; 62, 1].

«Євангеліє від Марка» Борхеса має у собі ідею, що повинна вселити любов та смиренність, однак це може привести до несподіваного смертоносного результату.

А от герой оповідання «Три версії зрадництва Іуди» зумів повністю заперечити Новий завіт. Він припустив, що *«...боголюдиною був хіба Він не Ісус, а Іуда, і спокута полягала не в смерті на хресті, а в набагато більш жорстоких муках совісті і нескінченному стражданні в останньому колі пекла (саме туди*

помістив презирство з грішників – Іуду і інших зрадників – Данте). Заключні рядки цієї розповіді: «...він збагатив новими рисами – зла і злосчасття» - наближають нас до розуміння критеріїв, якими керується Борхес, створюючи свої фантастичні постулати» [21, 1].

Ще однією деталлю, яку я виокремила у Борхеса, є приховані значення слів у назвах. Так реципієнт може дізнатися, що слово «заїр» має першим значенням звичайну назву монети. Однак, Борхес словами свого героя запитує, що можливо за монетою і знаходиться Бог? Таким чином знову письменник видається нам безкінечним сищиком істин. *«...Немає на світі речі менш матеріальної, ніж гроші, бо будь-яка монета...на ділі являє собою цілий набір всіляких варіантів майбутнього» («Заїр»)* [пер.-М. Т.; 62, 1].

Цікавим для мене виявилось те, що, не зважаючи на стільки створених творів, які розкривають питання сутності Бога та його існування, в останні роки свого життя Борхес на питання інтерв'юера відповідав: «Я вірю в те, що Бога нема» [пер.-М. Т.; 9, 1].

1.4. Проблема марності людського існування

«За своїми філософськими поглядами на проблему людського існування Борхес належить до антропологічно орієнтованого типу філософії. Його філософсько-антропологічні ідеї увібрали в себе відомі в 19-20 ст. в Європі концепції романтизму і філософії життя» [пер.-М. Т.; 56, 1].

«Торкаючись різних проблем людського буття, він намагається впливати на людський розум, пробуджувати свідомість людини до їх вирішення» [пер.-М. Т.; 56, 1].

Письменник передає своїми текстами читачу ідею щодо марності як відсутності результату. Саме прагнення людини до дії відпускає процес і наділяє важливою для автора характеристикою, яка не дає полишити справу,

після невдалої спроби, а пробуджує ще більше до нових дій та звершень. Персонажі Борхеса схожі на Сізіфа тому, що так само, як і він, мають «підіймати» свій камінь до гори, знаючи що він все-одно впаде. І зрозуміти глибину важливості самої дії та прагнення до результату більше, ніж фініш завдання.

Борхес також є унікальним письменником за своєю метафоричністю. Вона у нього є інтелектуальною та абстрактною. Дослідниця та кандидат філософських наук Оксана Чистюхіна помітила, що письменник своїми поглядами, стосовно смерті та безсмертя, дуже близький до Шопенгауера та буддійської філософії. Він повністю заперечує індивідуальне безсмертя, натомість вірить у невмирущість людського роду та культури. Єдине чим суттєво відрізняється його філософія – Борхес оптимістично ставиться до сенсу людського існування. Він впевнений, що кожна людина була створена Богом не просто так, а вона має своє завдання і головне вчасно віднайти свою роль у цьому світі та не припиняти діяти для отримання бажаного.

Як на мене, найяскравішим прикладом, у якому змальовано знецінення людського життя, є новела «Безсмертний» з циклу «Алеф». У ній Борхес замислюється над вічністю і нескінченним існуванням. *«Життя Безсмертного порожнє, крім людини, всі живі істоти безсмертні, бо не знають про смерть; а відчувати себе Безсмертним – божественно, жахливо, незбагненно розуму. Я помітив, що при всій безлічі і різноманітності релігій це переконання зустрічається надзвичайно рідко. Іудеї, християни і мусульмани сповідують безсмертя, але те, як вони шанують своє перше, земне існування, доводить, що вірять вони тільки в нього, а всі інші, незліченні, призначені лише для того, щоб нагороджувати або карати за те, перше» («Безсмертний»)* [пер.-М. Т.; 62, 1].

«Доки живе людина, доти вона намагається знайти сенс буття, але ці спроби марні: життя плінне, його сенс невловимий, усе, що існує, поглинає

безодня часу. Пам'ять про пережите перетворюється на забуття. Що ж залишається? Залишаються «сліди» - результати діяльності, що визнають або не визнають нащадки, але рано чи пізно і ці «сліди» щезнуть у небутті. «Ми створені із часу і попелу», - відзначає Борхес» [66, 4].

Митець створює такі події у своїх текстах, які несуть за собою перевтілення персонажів. Інколи навіть самому автору не вдається захиститися від цього впливу і він втрачає відчуття реального світу, тому герой одної з його новел «Борхес і я» зазначає, що не знає хто саме з них двох пише зараз.

«...одна доля нічим не краща за іншу, але кожна людина повинна шанувати те, що несе в собі. І що нашивки і форма тільки заважають і плутають. Він зрозумів, що його споконвічна доля – доля вовка, а не собаки зі зграї; і ще зрозумів, що той, інший – це він сам» («Біографія Тадея Ісидора Круса») [пер.-М. Т.; 62, 1].

«Ніхто, додаю від себе, не зміг би існувати, ніхто не зміг би випити води і відломити хліба, не будь-який наш крок виправданий» («Deutsches Requiem») [пер.-М. Т.; 62, 1].

Розділ 2. Новела – метафора

Новела – це «(італ. Novella, від лат. novellus – новітній) – невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом, сконденсованою та яскраво вимальованою дією» [1].

Метафора – «(грец. Μεταφορά – «перенесення») – один із основних тропів поетичного мовлення. У метафорі певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю» [1].

Хорхе Луїс Борхес є унікальним письменником у тому плані, що його новели переповнені подіями та сюжетними лініями, не зважаючи на обсяг творів. Він виводить свої тексти з реальності на рівень метафізичний (ірреальний). Таким чином доводить, що реалізм не впорався із своєю функцією та подачею. І тому для читачів більш цікавий новий рівень, який захоплює своєю таємничістю та унікальністю.

Деякі дослідники «розглядають його творчість в загально філософському плані, порівнюючи навіть з Платоном в плані використання художніх форм (зокрема метафори), які найбільш адекватні філософським ідеям і, на відміну від Сартра, у якого ці художні форми спрямовані в основному до проблем буття, свободи, етики, у Борхеса метафори проникають до епістемології. Розповіді Борхеса в цьому сенсі розуміються як епістемологічний коментар чи не до всього корпусу текстів культури Заходу і Сходу» [пер.-М.Т.; 56, 1].

«Складаючи свої інтелектуальні метафори, Борхес виявляє зухвалість стосовно устояних і загальноприйнятих понять і навіть до священних міфів і сакральних текстів західної цивілізації, в лоні якої він був вихований» [21, 1].

«Для світосприйняття Борхеса характерним є навіяне гераклітівською діалектикою метафоричне сприйняття життя, як «ріки часу». Цей часовий потік змиває «діла» минулих днів, невблаганно забирає з собою він й усі ці дні» [66,

3]. Досить часто митець долучається до гераклітівської діалектики і пов'язує реальне з нереальним у своїх метафорах. У його розумінні саме у цьому постають дні нашого буття.

«Філософсько-поетична метафоричність дозволяє Борхесу визначити свій світогляд: всесвіт – це велетенський лабіринт, людина існує в ньому, але вона не має ні поводири, ні провідної нитки для виходу з нього» [66, 8].

«Десь там, «на небесах», доля кожного з нас і наш шлях завідомо визначені в часі, кінець неминучий. Намагаючись зрозуміти призначення людини, накреслити її життєву стратегію, Борхес немовби обрамляє метафоричними образами світла і пітьми саме людське життя» [66, 5].

2.1. Метафоричність збірки «Алеф»

Відомо, що дана збірка була випущена вперше у 1949 році, проте згодом відбулася її редакція, і на сьогодні нам представлена версія 1957 року, у яку було додано ще чотири нових новели. Цікаво те, що остання з них не змінила своєї позиції і нею так і залишився «Алеф».

Стислі форми з динамічним сюжетом, очікуваним початком та несподіваним фіналом – усе це поєдналося в новелі «Алеф». Тут відбувається метафоричне сплетіння фантастичного і реального світів. Виникає відчуття, що Борхес створює свій власний світ, у якому фантазії реальні, а реальність фантастична. Завдяки цьому метафізичний рівень стає більш цінним та цікавим для читача. Таким чином постає питання: можливо наше життя – це лише відображення власних снів?

«За свідченням самого письменника, вплив на даний збірник надали Честертон, Уеллс, поема «Мартін Ф'єрро», а також деякі ідеї його подруги Сесілії Інхен'єрос» [пер.-М. Т.; 62, 1].

Збірка складається з 17 новел та післямови:

1. «Безсмертний» (1947)
2. «Мертвий» (1947)
3. «Богослови» (1947)
4. «Історія воїна та полонянки» (1949)
5. «Біографія Тадео Ісідора Круса» (1944)
6. «Емма Цунц» (1948)
7. «Дім Астерія» (1947)
8. «Друга смерть» (1949)
9. «Deutsches Requiem» (1946)
10. «Пошуки Аверроеса» (1947)
11. «Заїр» (1947)
12. «Письмена Бога» (1949)
13. «Абенхакан ель Бохарі, загинувший у своєму лабіринті» (1951)
14. «Два царя і два їхні лабіринти» (1939)
15. «Очікування» (1950)
16. «Людина на порозі» (1952)
17. «Алеф» (1945)

«Алеф - та точка в просторі, яка містить в собі весь Всесвіт. Дивлячись на Алеф, бачиш відразу всі предмети з усіх боків; вони не нашаровуються один на одного і не прозорі, але бачиш ти їх одночасно. В історії стверджується, що є лише один справжній алеф, а всі інші – помилкові» [пер.-М. Т.; 62, 1].

Читаючи дану збірку, у мене особисто виникло судження, що Борхес намагався показати читачу дві головні теми. Першою у моєму розумінні постала тема двійництва. Два головні герої виявляються однією людиною або ж міняються місцями і іменами. Зеркальне відображення різних доль та повтор подій зустрічається майже в кожній новелі Борхеса.

Наступним я б обов'язково виділила саме слово «Алеф». «В останній новелі Борхес визначає Алеф, як якусь *«точку, де сходяться всі крапки»*. У новелі «Заїр» ця ідея переосмислена – один предмет, займаючи всі думки людини, витісняє собою весь світ. Якщо вдуматися, це теж Алеф, але з іншого боку. Мені здається, це навмисне замикання кільця – від «А» до «Z», від Алефа до Заїру, від нескінченності, що поглинає всі предмети, до предмета, який став нескінченністю» [62, 1]. Також відомо, що «Алеф» «...символізує єдність у думках людей і є безпосереднім символом єдиного початку усього і у всьому. «Алефом» називають саме ту таємничу сутність Бога, яку не можна пояснити чи описати. Саме так письменник звертається до філософських та метафізичних проблем буття людини» [62, 1].

Досить цікавим є те, що Борхес «помістив» Алеф в один із кутів підвала свого дому в Буенос-Айресі. А завдяки тому, що тут зібрані усі точки Всесвіту, кожен предмет постає як безкінечність. *«Я бачив густо населене море, бачив світанок і захід, бачив натовпи жителів Америки, бачив сріблясту павутину всередині чорної піраміди, бачив зруйнований лабіринт (це був Лондон), бачив нескінченне число очей поруч з собою, які вдивлялися в мене, як у дзеркало, бачив всі дзеркала нашої планети, і жодне з них не відображало мене... бачив циркуляцію моєї темної крові, бачив злиття в любові і зміни, заподіяні смертю, бачив Алеф, бачив з усіх точок в Алеф земну кулю, і в земній кулі знову Алеф, і в Алеф земну кулю, бачив своє обличчя і свої нутроці, бачив твоє обличчя; потім у мене закрутилася голова, і я заплакав, бо очі мої побачили це таємниче, передбачуване щось, чийм ім'ям заволоділи люди, хоча жодна людина його не бачила: незбагнений всесвіт»* [12].

Однак, навіть після цього, виникає судження, що це несправжній Алеф, а реальний знаходиться усередині каменя однієї з колон мечеті в Каїрі.

Загалом увесь сюжет твору побудований навколо одного ліричного героя, який є прототипом самого автора. Він занадто сильно закоханий у свою померлу наречену, яка за католицькою традицією має подвійне ім'я – Беатрис-Олена. Це одразу навіює читачу порівняння з троянською Єленою, котра була символом краси та бездоганності.

Цікавим є розгортання подій усередині твору, коли автор починає описувати все, що бачить персонаж (власні нутрощі, тлінне тіло нареченої, сутність кожної людини у метро, дзеркала світу,...), однак не дає йому змоги спостерігати самого себе. І залишивши відкритим фінал, Борхес наділяє кожного свого читача можливістю довершити та закінчити твір на власний манер.

Цей текст постає перед нами як звичайна фантастична історія, в яку можна заглибитися і тоді відчути «...справжній пошук істини та глибинний метафоричний плин, де метафорою-символом стала точка, яка вміщає у собі весь Всесвіт – ось що прагнув продемонструвати автор цим незвичним та майже містичним шедевром літератури» [62, 1].

2.2. Метафора безкінечної книги Борхеса («Книга піску»)

Досить непросто пов'язати до купи усі часові та просторові пласти, а також філософії, факти і вигадки, котрі вміло продукує Борхес. Зазвичай, письменники прагнуть зробити з легкої фрази більш значущу та «розумнішу». Однак цей творець навпаки «...висотує з простих думок ще простіші, але при цьому розкриває і збагачує їхню сутність» [23, 1]. Його твори неможливо інтерпретувати чи піддати раціональному судженню.

У своїй новелі «Книга піску» письменник «розкриває ідею безкінечної книги, про що свідчить сама назва твору – книга – вічна так само, як і пісок, вона не має ні початку, ні кінця» [15, 194].

«Тринадцять оповідань «Книги піску» - неперевершена спроба викрити під однією обкладинкою настільки різні та знайомі кожному (принаймні, потай від самого себе) почуття як дуалістичність людської натури, кохання, віра в диво, спокуса, розпачливе бажання знищити ворога та ін. Мовлені нами слова чи слова, написані письменником, - це піщинки, що матеріалізують дійсність» [23, 1].

У своїй збірці «Книга піску» Борхес описав сюжет, коли звичайний продавець приніс зовсім непросту Біблію, котра виявилася безкінечною книгою. Звичайно представлений головний герой мав вже багато Біблій різних чамів та мов. Однак ця була священною за словами продавця.

Варто було лише спробувати відкрити її на одній і тій же сторінці декілька разів підряд – це одразу показувало її унікальність, адже це було зробити неможливо. *«...Сторінки виникають і зникають, вони просочуються крізь пальці, як пісок, залишаючи погляду читача одне – безперервний калейдоскоп змін тексту»* [пер.-М. Т.; 9, 1]. Для Борхеса ідея безкінечності може бути мрією, проте ніколи не стане насправді. Тут він подає певні злами реальності та концентрує увагу читача на відчуттях. Вербальна краса його твору сягає досконалості.

Як зазначав сам Борхес: «Книга прочитується, аби її запам'ятати» [15, 194]. Однак, з кожним наступним прочитанням виникає нове її сприйняття, залежно від набутого читачем досвіду, віку чи діяльності. І саме створення подій, що пов'язуються з нереальністю є основною особливістю Борхеса. У цьому він вбачав свій важливий сенс, який пророкував вихід творчості на новий рівень реальності.

Знаючи те, що Борхес не приділяв свого часу для написання романів, адже вважав це марною справою, дуже цікаво було побачити оповідання «Ульріка» у

циклі «Книга піску». Це єдиний твір, де розкривається тема кохання аргентинського митця, яка вмістилася лише у вечір та ранок. Метафоричний символ меч, який неначе розділяв коханих, зникає у кінці твору і залишає відкритим фінал, який навіює любов життя дівчини з Норвегії та чоловіка з Колумбії.

Не зважаючи на філософську насиченість творів Борхеса, вони часто набувають детективної або пригодницької форм. «Книга піску» - це новела, яка не поміщається в людську логіку і через що виникає метафора світу. Письменник ховає у своїх словах сенси, які варті роздумів та зосереджень читацького мозку. Проте, під час знаходження відповідей читачем на магічну реальність Борхеса, він потерпає невдач. Далі йде намагання знову і знову пізнати істину – і саме так винакає одержимість, що веде до стану безумства.

Захоплюючись своїм творінням, Борхес вказував: «Я зрозумів, що книга жахлива. Те, що я, не відводив від неї очей і не випускав її з рук, не менш жахливо. Я відчував, що ця книга – породження жаху, нестерпна річ, яка ганьбить і заперечує дійсність» [пер.-М. Т.; 55, 1].

«У мене ще залишилися друзі – я перестав бачитися з ними. Бранець книги, я майже не з'являвся на вулиці» [пер.-М. Т.; 55, 1]. Цими словами Борхес намагався пояснити свою відсутність в реальному світі та занурення на метафізичний рівень.

2.3. Універсальні метафори у збірці «Вигадані історії»

«Вигадані історії» вперше було опубліковано 1940 року і до цієї книги увійшли твори, котрі поєднувалися між собою темами: снів, лабіринтів, бібліотек, дзеркал, філософією та релігією. За своїми прозаїчними фантазіями автор приховував серйозні питання та роздуми над ними.

Дана збірка складається з двох частин, до кожної з яких є свій окремий пролог:

1. «Сад розбіжних стежок» (1941)

- «Тлен, Укбар, Орбіс Терціус»
- «П'єр Менар, автор «Дон Кіхота»»
- «У колі руїн»
- «Лотерея у Вавилоні»
- «Аналіз творчості Герберта Куейн»
- «Вавилонська бібліотека»
- «Сад розбіжних стежок»

2. «Вигадки» (1944)

- «Фунес, чудо пам'яті»
- «Форма шаблі»
- «Тема зрадника і героя»
- «Смерть і бусоль»
- «Таємне диво»
- «Три версії зрадництва Іуди»
- «Кінець»
- «Секта Фенікса»
- «Південь»

Повернувшись до того, що вже зазначала раніше, я ще більше впевнилася в майстерності стислого викладу важливої інформації Борхесом. Передмова до циклу оповідань «Сад з розгалуженими стежками» повністю описує усю творчість письменника та зазначає на його особливостях: *«Писати великі книги – справа трудомістка, але сенсу в ній мало; який глузд в тому, щоб розтягувати на п'ятсот сторінок те, що можна розповісти за кілька хвилин? Набагато ліпше вдавати, що такі книжки вже існують, і пропонувати*

читачеві їхнє резюме або коментар до них [пер.-М. Т.; 14]. Спостерігаємо, що сам сад сприймається читачем як метафора – певний ідеальний образ природи та Всесвіту.

Важливо помітити, що тема лабіринту одна з найважливіших у цій збірці. Вона представлена автором як метафора до часу у Всесвіті. Наприклад, сад-лабіринт – це мінлива та зовсім непередбачувана доля, а її стежки – шляхи, якими просуваються люди. «Борхес віддає належне філософському раціоналізму Спінози (нідерландському філософу-раціоналісту – прим. М. Т.), але все ж йому ближче символічне світосприйняття. Світ – це «письмена Бога», для людського розуміння вони незбагненні і подібні до лабіринту. Розум може відгадати багато чого у світі, він шукає вічне в тимчасовому і тимчасове у вічному, але сутність буття йому не під силу збагнути» [66, 7].

Однак, найкраще та найскладніше символ лабіринту представлено у «Смерті і бусолі». Там він має певні прошарки: містики (ім'я Бога) та географії (місця вбивств). Розповідь ведеться в детективному стилі і наприкінці настільки стає заплутаним сюжет, що герой убиває самого себе. І можна також виділити ще лабіринт часу, адже персонаж не вперше, і не в останнє вбиває іншого або самого себе: *«Коли я буду вбивати вас наступного разу, - відповів Шарлах, - я вам обіцяю такий лабіринт, який складається з однієї – єдиної прямої лінії, лабіринт невидимий і безперервний»* [пер.-М. Т.; 63, 1].

«Таємне диво» передає читачу основні мотиви та думки, які важливі для Борхеса. Словами своїх героїв він висловлював власні міркування: *«Як кожен письменник, він судив інших по тому, що вони написали, але хотів, щоб інші судили його за тим, що він збирався зробити або ледь замишляв»* [пер.-М. Т.; 63, 1].

А от твір «Фунес, чудо пам'яті» розкриває перед нами питання життя та його швидкоплинності: *«Так, всі ми живемо, відкладаючи на потім все, що можна відкласти; ймовірно, в глибині душі ми всі знаємо, що ми безсмертні і що рано чи пізно кожна людина зробить все і буде знати все»* [пер.-М. Т.; 63, 1].

«П'єр Менар, автор «Дон Кіхота»» має висвітлення важливих поглядів Борхеса на філософське прагнення пізнання невідомого: *«Думати, аналізувати, винаходити (писав він мені ще) – це зовсім не аномалія, це нормальне дихання розуму. Прославляти випадковий плід подібних його функцій, збирати стародавні і чужі думки, згадувати з недовірливим подивом те, що думав doctor universalis – означає визнаватися в нашому слабосиллі або в нашому невігластві. Кожна людина має бути здатною вмістити всі ідеї, і вважаю, що в майбутньому вона такою і буде»* [пер.-М. Т.; 63, 1].

Персонаж окреслює філософську проблематику, неначе устами самого Борхеса: *«З полегшенням, з покорою він зрозумів, що і сам – лише привид котрий сниться іншому»* [пер.-М. Т.; 63, 1].

«Вавилонська бібліотека» - новела, у якій зібрані, напевно, усі найулюбленіші образи письменника, а також найрізноманітніші його метафори. Тут «...простежується цікаве використання символів, різноманітних образів, багатозначність метафор, принцип гри з часом та безкінечністю; а також метафоричність мови, багатство асоціацій та подана автором специфічна інтерпретація добре відомих речей. Реінтерпретація давніх текстів, образів та мотивів у сучасній літературі виявляє гру авторів і створення ними нового смислового простору» [15, 192].

Найяскравішими метафоричними образами тут постають:

1. Бібліотека як прототип світу. Для реципієнта вона нагадує лабіринт, у якому є місце випадковості, хаосу і безладу.
2. Власне лабіринт, де блукають як читачі, так і персонажі, а потім несподівано опиняються на сторінках «не свого» оповідання.
3. Люди, які сліпнуть над книгами, намагаючись знайти зниклу істину.
4. Книга як лабіринт букв, де виникають нові тексти.
5. Числова символіка. На основі 25-ти букв було створено безкінечну бібліотеку.

«Всесвіт, дехто називає його Бібліотекою, складається з величезної, а можливо й безмежної кількості шестигранних галерей, з широких вентиляційних шахт, і з кожного шестигранника видно два верхніх і два нижніх поверхи, і так – до безкінечності...» [15, 192].

Для Борхеса його новела «Вавилонська бібліотека» - це «...образ Всесвіту, безкінечного та незбагненого, в якому бібліотекар шукає ту єдину книгу, яка містить суть і короткий зміст усіх інших книг» [15, 192]. У ній відбувається скупчення та переплітання існуючих сюжетів між собою та їхнє дзеркальне відображення одного в іншому. Таким чином, реципієнт не може застосувати тут поняття «початку» чи «кінця» твору і розуміє, що книга виявляється дійсно безкінечною.

«Безкінечність – одне з улюблених слів Борхеса. Кожен раз, коли він уживає його, здається, що він забуває про існування кордонів між фантазією та реальністю фантазії» [15, 192].

«Вавилонська бібліотека» - це одночасно метафора і космосу, і культури. Непрочитані або незрозумілі книги – це ті самі нерозкриті таємниці природи. Всесвіт і культура – рівнозначні, невичерпні та безкінечні» [15, 193]. Тут читач зустрічається напряду з книгою та занурюється в її уявний та дійсний світи для

знаходження відповідей на важкі запитання: «Ще в той же час всі чекали розкриття головних таємниць людства: походження Бібліотеки та часу» [пер.-М. Т.; 14].

Також у даній новелі згадується метафоричне співвідношення між: природою та культурою, Богом – людиною, знанням – вірою, а також книгою – мовою.

Розділ 3. Постмодерністські тенденції в текстах Борхеса

Творчість Хорхе Луїса Борхеса завжди викликала до себе інтерес читачів, адже не кожен письменник зуміє відтворити втрачену цілісність світу за допомогою інтертексту. Він виникає, зазвичай, як найпродуктивніша форма реалізації постмодернізму, який у свою чергу змінює ставлення реципієнта до часу і простору. У таких творах поєднується гра та іронія, а персонаж «закинутий у світ» - це людина, котра приречена шукати власних, неповторних і рятівних сенсів життя. Борхес вдало знаходить ці смисли, що робить його ще більш особливим.

Дослідниця інтертекстуальності 20 століття Леся Біловус зазначала: «Текст – це пам'ять, в атмосферу якої незалежно від своєї волі занурений кожний письменник: навіть якщо йому не довелося прочитати жодної книги, він все одно знаходиться в оточенні чужих дискурсів, які він вбирає або свідомо, або несвідомо, і тому за своєю природою будь-який текст є одночасно і твором, і інтертекстом» [18, 223]. Автор пізнає світ культури і людини через символічні і смислові вираження, часто використовує метафори, котрі постають багатогранним елементом у його творчості, а також втіленням чи не основної мети твору. Вони створюють синтез раціонального та ірраціонального початків в філософських поглядах письменника.

«Розглядаючи філософії Латинської Америки, її важливими і визначальними рисами були: некласичний тип філософствування, в якому важливу роль відіграють літературні та естетичні форми; звернення до міфу і фольклору як живої реальності Латинської Америки; універсальність латиноамериканського менталітету. Філософія носить тут, як і культура, прикордонний характер, і поряд з присутністю широкого творчого інтересу, етичного та естетичного освоєння світу культури і людини, їй бракує термінологічної та концептуальної чіткості у викладі філософського матеріалу,

а також логічної суворості і стрункості, властивої класичній європейській системі» [пер.-М. Т.; 56, 1].

Через свої тексти Борхес приховано зазначав, що постмодернізм набагато цікавіший за реалізм. Завдяки власним фантастичним світам на метафізичному рівні, письменник захоплює та вражає своїх читачів.

За словами філолога та одного з перших постмодерністів Ролана Барта: «Кожен текст є інтертекстом; інші тексти присутні в ньому на різних рівнях у більш або менш упізнаваних формах: тексти попередньої культури та тексти оточуючої культури. Кожен текст становить собою нову тканину, зіткану зі старих цитат. Частинки культурних кодів, формул, ритмічних структур і т. ін. – усі вони поглиблені текстом і змішані в ньому, оскільки завжди до або навколо тексту існує мова» [45, 43]. Борхес – попередник цього напрямку, який яскраво виражав схильність до сприйняття будь-яких фактів із творів літератури. Найчастіше ними були: сюжети, мотиви чи образи.

«Літературні ремінісценції, залучення чужих текстів як відправної точки для своїх власних, переробка, художнє перетворення відомих творів, використання уривків зі східної літератури, перекази арабських казок, давньогрецьких міфів, християнських апокрифів є домінуючими засадами творчого методу Х. Л. Борхеса, що зумовлений його філософською рецепцією світу, який він розглядає як один велетенський Текст» [18, 127].

В. Тейтельбойм підмітив ще одну важливу унікальність письменника: «Борхес без вагань використовує літератури будь-яких епох і народів, щоб засівати та удобрювати власну ниву. Але при цьому він ніколи не чинить як сліпий наслідувач» [18, 163]. Митець був наділений інтелектом та універсальною свідомістю, котра підштовхувала його на розгляди вічних філософських тем. «Особлива принадність, самобутній талант Борхеса

виявляється у тому, як він на основі відтворених і перероблених апокрифів і сторінок, витягнутих з інших сторінок, зводить дивну і величну споруду – храм» [18, 324].

Досить цікавою особливістю новелістики Борхеса є те, що він черпав свої ідеї для творів не з життя та власного досвіду, як багато інших письменників, а з прочитаних ним раніше книг. Це стає поясненням чому він казав: «Я завжди вважав, що рай буде схожий на бібліотеку» [пер.-М.Т.; 60]. «Саме книги на дев'яносто відсотків визначили коло ідей і почувань, до яких Борхес постійно повертався; саме із книг, згаданих і цитованих у творах письменника, вибудовується його Всесвіт – гармонійний і досконалий, самодостатній світ» [18, 8]. Інакше кажучи, «створюючи замкнуті цілісності, Борхес з'єднує, зіштовхує їх одну з одною, а тим самим показує, більше того, підкреслює їхню умовність – адже цілісність і може постати тільки умовною, і тільки умовності можуть утворювати ціле. Він бачить і шукає у них актуальну безконечність» [18, 251].

Свою цілісну сутність письма автор реалізує завдяки множинності значень, які вона вміщує у собі. «Улюблена борхесівська формула «одного в іншому», або «усього в одному», і є тією «мозаїкою цитат» (Ю. Крістева), «сіткою» (Р. Барт), «палімпсестом**» (Ж. Женетт)» [18, 124].

Завдяки широкому використанню цитат, алюзій, бібліографічних асоціацій та епіграфів Борхесу у контексті інтертектуальності вдається створити певну

**Палімпсест «(*грец.* Παλίμψηστον, від *πάλιν* – знову + *ψηστός* – зіскребений, *лат. Codex rescriptus*) - пергамент, на якому стерли первісний текст, а поверх нього написали новий» [1].

«основу нагромадження нових семантичних полів, полілогів письменств, культур, моделей світобудови» [18, 431].

3.1. Авторське змішування різних жанрів

Із точки зору Борхеса ми розуміємо, що він сам розглядає і нам пропонує весь світ як текст, як одну єдину книгу, яку потрібно прочитати і розшифрувати. «Проза Борхеса – це майстерний сплав популярних сюжетів масової культури – детективів, наукової фантастики з архітектурною композицією і філософськими роздумами» [23, 7].

Досить часто твори Борхеса пов'язані, а точніше в них присутня, міфологічність. Він використовує факти та персонажів, які були написані задовго до його народження. Прикладом такого змішування жанрів є «Вавилонська бібліотека» та «Дон Кіхот».

Поруч із художніми текстами хотілося б розглянути збірку інтертекстуальних лекцій Борхеса «Сім вечорів», яку вдало переклав на українську Сергій Борщевський. Усі сім текстів немовби «перетнули» свою межу між часом і культурою. Це певний філософський трактат, у якому відчутне глибоке дослідження цінностей і сенсів, що створила світова культура впродовж тисячоліть. У цих лекціях висвітлюється борхевський інтертекст стосовно сутностей художніх методів, уяви, сну та мислення, а також описується філософська система буддизму і кабали. Важливими образами-символами тут постають: лабіринти людської історії та рефлексії про сліпоту і життя з нею.

Достеменно відомо, що Борхес був одним із перших письменників, який заснував еклектику жанрів. Наприклад, «Сад розбіжних стежок» - новела, що була написана «як свідчення доктора Ю Цуна, німецького шпигуна китайського походження, який залишає все, щоб написати роман. Історія представлена

спочатку як детективна або поліцейська робота, про що зазначено на початку розповіді. Увесь сюжет обертається навколо цієї ситуації до того моменту, коли головний персонаж приїздить у будинок, де історія приймає зовсім інший розвиток, за ідеєю Борхеса, з метою заплутати читача, пограти з його інтелектом» [47, 9]. Зовсім незрозумілою для мене майже усе прочитання поставала назва твору, проте «лише дочитавши історію до кінця, стає зрозумілим увесь символізм назви, її смислове навантаження і прагматичну мету автора» [47, 9].

«У творчості Борхеса є зіткнення двох полюсів, двох протидіючих стихій. На одному полюсі – вимисли інтелекту та фантазії, на іншому – те, що Борхес любить позначати словом «епічне». Епічне для нього – це насичена дією національна історія» [13, 1]. Автор неначе прагне показати читачу свою інтерпретацію тих чи інших явищ культури, при цьому по-новому їх з'єднавши та переосмисливши.

«Х. Л. Борхес запозичує свої теми з усіх сфер гуманітарного знання: у математичній логіці (головний герой оповідання, займаючись літературою, довів можливість створення безкінечного числа текстів шляхом використання всього лише 25 букв...); історії філософії і релігії, в західній і східній містиці, фізики 20 століття, історії літератури (уявна планета, яку створювали кілька поколінь...)» [60].

Певною несподіванкою чи приголомшливим фіналом найчастіше вражає митець, саме тому «смерть присутня практично в кожному творі Борхеса, адже йому потрібні екстремальні, «фатальні» ситуації, у яких персонаж може розкрити в собі щось несподіване чи переважаюче сподівання» [13, 1].

Наваренко І. А. зазначає, що яскраво виражене поєднання мовної техніки наративу та фундаментальної лінгвістики зображує оповідання «Смерть і

компас» [47, 10]. «Оповідання лінійне без стрибків або тимчасової регресії, події підпорядковуються логічній структурі причин і наслідків, а факти представлені у формі розповіді. Наратив складається з двох частин: перша – формальні елементи історії, а друга – інтерпретації цієї історії» [47, 10]. Як на мене, тут використані усі можливі засоби для створення лінійності подій. А використання оксиморону у фіналі дає реципієнту нове уявлення стосовно підсилення експресивності змісту.

Такого роду аналіз творчості часто може знадобитися при «віднаходженні у них точок подібностей та відмінностей» [18, 431], а також допомагає «виявити основні принципи методу читання, що підриває лінеарність тексту, його автономність, дає змогу перейти до тексту як перетину інших текстів» [18, 431].

3.2. Використання цитат, алюзій, палімпсесту у новелах

Через свою сліпоту, котра спадково з'явилася усередині життя, письменник назавжди змінив втрачений видимий світ на літературу. «Оскільки він створив новий літературний континент між Північною та Південною Америкою, Європою та Новим світом, класикою та сучасністю. Борхес написав найоригінальніші тексти свого часу і навчив нас, що нічого нового немає, що творчість – це відтворення, що всі ми є одним суперечливим розумом, пов'язаним між собою в часі і просторі, що люди не тільки вигадують історії, але й самі є вигадкою, що усі наші думки є вигадкою, і всі знання – також» [60].

Завдяки своїм алюзіям та цитатам письменник «концентрує всю увагу читача на глибинному змісті тексту, що дозволяє йому по-різному тлумачити текст як такий. Автор звертає увагу читача на абстрактні поняття, символи, образи, мова йде про всі ці шестигранники, кількість знаків для письма тощо. Автор вважає, що кожен текст має свій прототекст, який є не тільки сукупністю всіх текстів, але й сукупністю всіх кодів, що закладені в основу тексту» [59, 89].

Загалом творчість Борхеса тісно пов'язана з темами: повсякденних життєвих драм та історій звичайних грубих людей, що не люблять книги. Автор чітко зупиняє увагу читача на проблемних питаннях, відповіді на які він сам намагається знайти в реальному світі. Саме це розкривається в основних його роботах:

- «Алеф» (укр. пер. 2008-го року);
- «Вавилонська бібліотека» (укр. пер. 2008-го року);
- «Книга вигаданих істот» (укр. пер. 2017-го року, вид-во Старого лева);
- «Книга піску. Пам'ять Шекспіра» (укр. пер. 2018-го року, вид-во Старого лева).
- «Шість головоломок для дона Ісидро Пароді» (укр. пер. 2017-го року).

Реципієнт, після прочитання навіть кількох таких заангажованих цитатами текстів, помічає, що Борхес пристосований до втілення різних новаторських експериментів, за які не бралися його «колеги». У нього можна помітити «філософсько-естетичні компоненти та психологізм малих жанрових форм, а також художні особливості відтворення світоцуття й способи авторського самовираження» [19, 3].

Концентрованою увагою письменника славиться реальність та нереальність матерії. Він розкриває поняття «непізнаної» людини для створення прагнення кожного до бездоганності. Таким чином автор сприяє поглибленню психологізму в літературі.

«Прозова мініатюра як твір невеликий за обсягом (від кількох рядків до кількох сторінок), згідно з дефініцією О. Гінди, «передбачає насамперед максимальну концентрацію життєвого матеріалу і морально-філософську

наповненість змісту». Про наскрізну філософічність, притаманну прозовій мініатюрі, писав також І. Денисюк» [19, 3].

Опираючись на думку французького теоретика Р. Барта, можна вважати твори Борхеса сплетінням різних культурних кодів. Зазвичай даним роботам притаманна багатозначність. «Це означає, що він (текст – прим. М. Т.) має не просто кілька значень, але те, що у ньому здійснюється властива йому множинність сенсу – множинність така, що не підлягає усуненню, а не та, що є тільки припущенням. У Тексті немає мирного співіснування сенсів, значень – Текст перетинає їх, рухається крізь них, відтак він не підкоряється навіть плюралістичному тлумаченню, у ньому відбувається вибух, розщеплення усіх сенсів» [18, 381-382]. «Його прочитання всуціль зіткане з цитат, посилань, відгомону, усе це – засоби висловлювання культури, застарілі і нові мови проходять крізь текст, створюючи могутню стереофонію» [18, 382].

Ідея інтертексту, яка представлена Борхесом «...найбільш впливова на формування світогляду епохи не тільки в Європі, але і в Латинській Америці і давно вже стала першочерговою проблематикою для культурології та філософії людини» [пер.-М. Т.; 56, 1].

3.3. Пошук власного реципієнта

Завдяки розкриттям різних проблем людського життя у своїх творах, Борхес прагне вплинути на розум суспільства, пробудити свідомість кожного до переживань стосовно їхнього вирішення. Український дослідник Ю. Кузнецов вказує: «Переживання... стає тим джерелом, що живить художній конфлікт і визначає настроєву композицію та своєрідний внутрішній сюжет твору. Це певний імпресіоністичний малюнок як індивідуальної психіки, так і соціально-психологічної атмосфери суспільства, його настроїв, ідей в той чи той

історичний момент» [19, 5]. Також за його спостереженнями виділяється три основні сфери через які може проходити переживання:

- Чуттєва
- Раціональна
- Вольова

І саме завдяки тому, яка сфера імponує письменнику, спостерігаються підходи до змалювання світу героя – «...через потік світосприйняття (почуття), потік свідомості (думки) і потік мовлення (а також рухи, дії та вчинки героїв)» [19, 6].

У більшості новел присутня «... тенденція до ліричності та імпресіоністичності для вираження чуттєво-асоціативного ставлення до зображуваної дійсності та її ліричного освоєння... На перший план тут виступає переживання, що визначає настроєву композицію твору. Відтворення таких переживань автор досягає головним чином через чуттєві враження, як-от зорові, смакові, нюхові асоціації» [19, 8].

Певним лейтмотивом майже кожного твору митця, а особливо «Книги піску», на мою думку, є певна туга, відчуття завершеності життя та близької смерті. І саме дія до певного результату тримає усіх героїв «на плаву». В новелах Борхеса знаходимо різні теми: «...і спіритуалізації кохання, і самотояння людського «Я» перед спокусами складного та підступного світу, і зацікавлення сновидіннями, і відтворення власних фантазій. Така різноманітність душевних порухів є виявом екзистенціальної проблематики у творчості Борхеса.

Його літературному герою переважно властива складність задуму та неоднозначність. Він завжди переповнений сумнівами, оскільки сам Борхес перебуває у постійному конфлікті з навколишнім світом та самим собою» [19,

7]. Таким чином виникає твердження, що для митця головним є дія, проте вона повинна мати певний гарний результат. Саме тому у його мисленні та уяві героїв завжди виникають протиріччя стосовно важливості поставленої ідеї: «Ніхто і ніщо не може позбавити його від внутрішнього розладу, від вічних роздумів, якими відзначена вся його творчість...» [19, 7].

«Книга в художньому світі Борхеса – незнищенна, вона – порятунок світу. Поза всяким сумнівом, герой оповідання – це сам письменник, більша частина життя якого пройшла серед книг. Він – бібліотекар, для якого книжки стали провідниками у величезний, непізнаваний світ, який був схожим і несхожим на реальний. І цей світ вимагав постійного оновлення, знань, інтуїції. Власне кажучи, реальне життя для Борхеса метафорично перетворилося на непрочитану книгу, яку він оцінював як магічне вмістилище світових цінностей» [60, 8].

Учений В. Тейтельбойм підкреслив, що Борхес у філософському сенсі проголосив себе ідеалістом: «Спочатку було слово. Думка передує світові, який є складним творінням духа, чия божественна природа Творця, деміурга, універсальної душі, активного начала всесвіту дає змогу художникові чи мислителю заперечувати існування реальності» [57].

Митець впевнений, що кожен його герой – це істота, котра безповоротно заблукала у Всесвіті, шукаючи істини життя. Саме через свою схожість з персонажами, автор замикається в бібліотеках, щоб не почуватися чужим у навколишньому світі. І тому у критиків творчості Борхеса виникає судження, що це певний «концентрований психологічний портрет» або «відображення його мозку» [19, 8].

Саме передбачення значної концентрації думки і почуття є максимально адаптованим до вираження письменницького світовідчуття. А от у різних національних літературах це «засвідчує якісно інший ступінь художності,

збагачується новими філософськими категоріями та новими способами змалювання внутрішнього життя особистості» [19, 9].

Висновки

В результаті дослідження ми дійшли до таких висновків: Борхес прагнув, щоб його читач обрав або прийняв для себе певну сторону якогось припущення, яке він сам і створював у своїх текстах. Таким чином, ми можемо побачити соціум з різних несподіваних сторін та по-новому оцінити наше світосприйняття. Серед борхесових оповідань є безліч передбачень, застережень та інтерпретацій.

Він широко використовує філософську проблематику для зображення вічних проблем суспільства та варіантів їхнього вирішення. Письменник вражає читача своєю глибиною бачення людських проблем. Для цього він створює умови для своїх героїв, де можливе усвідомлення усіх внутрішніх труднощів.

Розглядаючи ідею часу, Борхес приходить до висновку, що він плинний, безповоротний і стосується абсолютно кожного. Час створює у нього метафізичну незрозумілість та передує вічності, проте лишається невідомим його напрямок руху. Для Борхеса це неначе вічний сон, де безкінечний час треба розуміти як ілюзію.

Одна із основних проблем митецького характеру – це універсальний, позачасовий стан творчого томління людського духу. Письменник втілює свої сюжети у сьогодення, а не проживає історії минулого. Для Борхеса важливим є процес прагнення героєм пізнання без особливої уваги на результат чи його відсутність.

Через необхідність кожного у цьому Всесвіті, Борхес стверджує, що ми створені вищим розумом – Богом. Однак, аргентинський митець є ненаситним шукачем істин і тому інколи у нього з'являються припущення щодо неіснуючої вищої істоти.

Борхес зневажає марне існування кожної людини і своїми творами прагне вплинути на пробудження свідомості особистості до вирішення проблем. Для нього марність – це відсутність результату. Саме можливість дії наділяє людину прагненням до подальших змін та нових звершень.

Неперевершено вдало відтворив Борхес неіснуючі сюжети як певне запозичення та цитування у своїх текстах. В творах цього письменника немає нічого зайвого, проте є все необхідне. Його унікальна метафорика відрізняється своєю правдоподібністю та можливістю появи власне нового твору. Адже, метафорами Борхеса є не тільки образи, а й тексти в цілому.

Метафоричне сприйняття дійсності письменника витворює особливі образи-символи, такі як: рай (він уявляє як велику бібліотеку), буття як лабіринт, бібліотека, пісок, книга та інші. Метафоризація слугує створенню цілісного образу усього Всесвіту, котрий повинен з'явитися завдяки «розмові» письменника з читачем. Цим пояснюється його комунікативне спрямування. Це можна побачити у збірці «Алеф», де описується точка, що містить у собі увесь світ.

Усі метафори Борхеса постають перед нами багатозначними, інтелектуальними та абстрактними. А самі твори захоплюють розгорнутими у них питаннями, сюжетами та персонажами, які загалом непритаманні роботам такого малого обсягу. Його «Книга піску» розкривається перед читачем як вічна, адже порівнюється з піском, який не має ні початку, ні кінця. Незвичайна Біблія зуміла стати безкінечною, бо передувала кожен раз новому її прочитанню.

Найголовнішою особливістю письменника є саме унікальна метафоричність, яка досягається використанням цитат та зносок із неіснуючих у світі творів, а також використанням різних символів. Збірка «Вигадані історії»

вміщує у собі лабіринт, який постає тут багатозначним елементом. Борхес настільки легко та невимушено впроваджує вигадку у свої тексти, що читач навіть не замислюється, що це лише майстерна «гра» слів аргентинського митця. Тут можна помітити метафоричне співвідношення між: природою та культурою, Богом-людиною та іншим.

Серед постмодерністських тенденцій у текстах Борхеса найяскравіше представлено змішування жанрів та використання інтертекстуальності. Письменник уміло використав у своїй творчості еклектику жанрів, поєднавши різноманітні, різнорідні і несумісні поняття (масове і інтелектуальне, детективність, містичність, фантастичність у порівнянні з історичністю, філософічністю та психологічністю). Його творчість налічує різнопланові тексти: новели, передбачення, вірші,...

Інтертекстуальний світ творчості Борхеса настільки унікальний, як і його метафоричність. Поєднуючи усі компоненти (сюжетність, метафоричність, образність) у тексти, він створює найпродуктивнішу форму реалізації постмодернізму. А найбільше захоплювати читачів йому допомагає фантастичний світ на метафізичному рівні, а також залучення літературних творів різних епох і народів.

Завдяки відчуттям туги та відчаю, які описані у новелах, автор пробуджує як героїв, так і читачів до нехайних дій. Він вказує на значимість результату у світі та на спроможність кожного знайти вихід із заплутаних життєвих лабіринтів Всесвіту.

Своїми новелами Борхес прагне концентрувати увагу кожного свого читача на глибині змісту, що дозволяє йому мати різне тлумачення тексту як такого. Творчість аргентинського митця глибоко пов'язана з повсякденними життєвими драмами, відповіді на які реципієнт має віднайти сам.

Список літератури

1. Академічний тлумачний словник української мови. – [Електронний ресурс]. URL: <http://sum.in.ua/>
2. Альдін В. Г. Творчество в контексте латиноамериканской культуры/Льенса Americans: Тип творческой личности в латиноамериканской культуре. – М., 1997. – С. 47-61.
3. Астаф'єв О. Інтертекстуальність як літературна стратегія//Дивослово. – 2000. – №2. – С. 5-7.
4. Барт Р. Від твору до тексту//Антологія світової літературно-критичної думки 20 ст. – Львів: Літопис, 1996. – С. 380-384.
5. Барт Р. Избранное: Семиотика. Поэтика: пер. с фр./Р. Барт. – М., 1989. – С. 110.
6. Барт Р. Мифологии: пер. с фр./Р. Барт. – М., 1996.
7. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – 444 с.
8. Бердяев Н. А. Философия свободы. Смысл творчества. М., 1989.
9. Бесконечность, Бог и Борхес. – [Електронний ресурс]. URL: http://www.bibliomsk.ru/library/global.phtml?mode=10&dirname=borges_info&filename=info008.phtml
10. Бланшо М. Литературная бесконечность: «Алеф»//Иностранная литература. – 1995. - №1. С. 205-206.
11. Борхес Х. Л. Алеф: Новеллы/Пер. с исп. – СПб.: Азбука, 2000. – 544 с.
12. Борхес Х. Л. Алеф: Прозові твори: Пер. з ісп./Передмова В. Г. Наріжної; Примітки С. Ю. Борщевського; Худож.-ілюстратор І. І. Яхін; Худож.-оформлювач Б. П. Бублик. – Харків: Фоліо, 2008. – 572 с. – (Б-ка світ. літ.).
13. Борхес Хорхе Луїс (біографія) українською мовою. - [Електронний ресурс]. URL: <https://javalibre.com.ua/java-book/author/bio/25317>

14. Борхес Х. Л. Собрание сочинений: в 4-х т./сост. Предисл. и примеч. Б. Дубина. Изд-е 2-е, стер. СПб.: Амфора; ТИД Амфора, 2011.
15. Висоцька Р. Р. Новела «Вавилонська бібліотека» Хорхе Луїса Борхеса в контексті естетики літератури постмодернізму. С. 191-195. – [Електронний ресурс]. URL: file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D1%88%D0%B0/Downloads/Nvkyu_2014_29_28.pdf
16. Вікіпедія. – [Електронний ресурс]. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B0>
17. Гадамер Г. – Г. Философия и герменевтика/Гадамер Г. – Г. Актуальность прекрасного. М., 1991.
18. Галина Дзись. Інтертекстуальність малої прози Х. Л. Борхеса, 2008. 7 с. – [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18434/15-Dzys.pdf?sequence=1>
19. Галина Дзись. Поетологічні аспекти жанру прозової мініатюри. – [Електронний ресурс]. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/12523/1/ilovepdf_com-56-65.pdf
20. Енциклопедія постмодернізму за ред. Вінквіста й Тейлора.
21. И. Тертерян. Человек, мир, культура в творчестве Хорхе Луиса Борхеса (1989). – [Електронний ресурс]. URL: http://www.ae-lib.org.ua/texts/terterian_borges_ru.htm
22. Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм/И. Ильин. – М., 1996.
23. Інтелектуальне всесилля Хорхе Луїса Борхеса. – [Електронний ресурс]. URL: <https://starylev.com.ua/club/article/intelektualne-vsesyllya-horhe-luyisa-borhesa>

24. История зарубежной литературы конца 19 в. – начала 20 века. Курс лекций/под. ред. М. Е. Елизаровой и Н. П. Михальской. – М., 1970. – 271 с.
25. Кобрин К. Толкиен и Борхес/Октябрь. 1994. - №11. – С. 185-187.
26. Ковальчук М. С. Метафорична когезія у прозі Ліни Костенко/М. С. Ковальчук, В. С. Алексєєв//Вісник Дніпровського університету. Серія: Мовознавство. – 2017. – Т. 25, вип. 23 (2). – С. 47-52.
27. Козеллек Р. Часові пласти. Дослідження з теорії історії/Р. Козеллек – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2006. – 436 с.
28. Кораблёва Н. В. Интертекстуальность литературного произведения: Учебное пособие. – Донецк: Кассиопея, 1999. – 28 с.
29. Кримський С. Б. Про софійність, правду, смисли людського буття/С. Б. Кримський. – К., 2010. – 464 с.
30. Кристева Ю. Душа и образ//Философская мысль Франции 20 века. – Томск: Водолей, 1998. – С. 253-277.
31. Курицын В. Книги Борхеса//Искусство и кино, 1993, №11.
32. Л. Біловус. Теорія інтертекстуальності: становлення понять, тлумачення термінів, систематика. – Тернопіль: Вид-во Стародубець, 2003.
33. Лановик З. Герменевтика і проблеми літературознавчої інтерпретації/за ред. Романа Гром'яка. – Тернопіль, 2006. – 286 с.

http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9138/1/Germenevtuka_monograf.pdf

34. Левин Ю. И. Повествовательная структура как генератор смысла. Текст в тексте Х. Л. Борхеса//Текст в тексте. Труды по знаковым системам. – Тарту, 1981.
35. Лексика загального та порівняльного літературознавства /А. Волков, О. Бойченко та ін. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.

36. Лотман Ю. Текст у тексті//Антологія світової літературно-критичної думки 20 ст. – Львів: Літопис, 1996. – С. 431.
37. Мілорад Павич. Роман як держава. – М., 2004.
38. Мир Хорхе Луиса Борхеса/Иностранная литература. 1988. – №10.
39. Н. Д. Арутюнова. Теория метафоры. – М.: «Прогресс», 1990. – 498 с.

<http://personal.pu.if.ua/depart/ihor.kozlyk/resource/file/pdf/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%8B.%20%D0%A1%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B9.doc.pdf>

40. Неймовірно можливі світи: референтність, фікційність, текстуалізація. Монографія/За ред. Р. Гром'яка. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2005. – 291 с.
41. О. Петрусь. Художнє втілення ідей Хорхе Луїса Борхеса в творчості Пітера Акройда. – [Електронний ресурс]. URL: file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D1%88%D0%B0/Downloads/Vlnu_in_mov_2011_18_31.pdf
42. Петровский И. М. Алгебра и гармония Хорхе Луиса Борхеса/Философская и социологическая мысль. 1991. - №2. – С. 32-36.
43. Петровский И. Феномен Борхеса//Борхес Х. Л. «Письмена Бога». – М.: Республика, 2002. – 106 с.
44. Пол де Мэн. Мастер наших дней: Хорхе Луис Борхес//Иностранная литература. 1995. - №1. С. 207-211.
45. Помазан І. О. Історія зарубіжної літератури 20 століття. – Х.: Вид-во НУА, 2010. – 256 с.
46. Постмодернізм. Енциклопедія. – Мінськ, 2001.
47. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. 11 с. – [Електронний ресурс]. URL: <file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D1%88%D0%B0/Downloads/81-Article%20Text-172-1-10-20190518.pdf>

48. Р. О. Якобсон. О лингвистических аспектах перевода. – [Электронный ресурс]. URL: https://sprach-insel.com/index.php?option=com_content&task=view&id=53&Itemid=61
49. Рассел Б. Человеческое познание, его сфера и границы/Б. Рассел – К.: Ника-Центр, 1997. – С. 307-312.
50. Розин В. М. Природа и генезис игры (опыт методологического изучения)//Вопросы философии. 1999. - №6. – С. 26-36.
51. Розин В. М. Смерть как феномен философского осмысления (культурно-антропологический и эзотерический аспекты)//Общ. науки и современность. – 1997. - №2. – С. 170-179.
52. Сабато Э. Рассказы Хорхе Луиса Борхеса//Иностранная литература. 1995. - №1. – С. 221-224.
53. Савелюк Н. М. Метафоричність як психолінгвістичний чинник творення і розуміння релігійного дискурсу/Н. М. Савелюк//Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія. – 2015. – Вип. 1. – С. 182-192.
54. Степанов Г. В. Поучительный эксперимент Х. Л. Борхеса//Степанов Г. В. Язык. Литература. Поэтика. – М., 1988.
55. Танчин І. Борхес про Інтернет. – [Електронний ресурс]. URL: https://ipress.ua/ljlive/borhes_pro_internet_25433.html
56. Творчество Х. Л. Борхеса в контексте философии культуры – автопортрет и диссертация по философии, 2000. – [Электронный ресурс]. URL: <http://cheloveknauka.com/tvorchestvo-h-l-borhesa-v-kontekste-filosofii-kultury>
57. Тейтельбойм В. Два Борхеса: Жизнь, сновидения, загадки. М.: Азбука, 2003. 440 с.
58. Умберто Эко. О литературе. Эссе/пер. Светлана Сиднева, 2016.

59. Учебник по истории литературы 20 века под ред. В. М. Толмачёва. – М.: Академия, 2008. – 342 с.
60. Філософська проблематика, 2010. – 3 с. – [Електронний ресурс]. URL: https://pidruchniki.com/1137102652069/filosofiya/filosofska_problematika
61. Харчук Р. Навчальний посібник «Сучасна українська проза: Постмодерний період», 2008.
62. Хорхе Луис Борхес, «Алеф» («El Aleph»), 2013. – [Електронний ресурс]. URL: <https://lenisan.livejournal.com/13895.html>
63. Хорхе Луис Борхес «Вымышленные истории» («Ficciones»). – [Електронний ресурс]. URL: <https://lenisan.livejournal.com/11875.html>
64. Хорхе Луис Борхес: литература основана на фантазиях, в которые никто не обязан верить//Латинская Америка. 1991. - №12. – С. 38-43.
65. Хорхе Луїс Борхес: спроба розуміння часу або ілюзія вічності. С. 54-58. – [Електронний ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/horhe-luis-borhes-popytka-ponimaniya-vremeni-ili-illyuziya-vechnosti/viewer>
66. Х. Л. Борхес: Філософсько-поетична картина світу, 2011. – [Електронний ресурс]. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura34/05.pdf
67. Чабаненко В. А. Стилiстика експресивних засобiв української мови: Монографiя. – Запорiжжя: ЗДУ, 2002. – 351 с.
68. Шаша Л. Несуществующий Борхес//Иностранная литература. 1995. - №1. – С. 219-220.
69. Шемякин Я. Г. Латиноамериканская культура и религиозный синкретизм//Латинская Америка. 1998. – №2. – С. 41-48.
70. Юрсенар М. Борхес, или ясновидец//Иностранная литература. 1995. - №1. – С. 216-219.
71. Ямпольский М. Б. Метафоры Борхеса//Латинская Америка, 1989, №6.